Emro Science and Education
International open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 4 (2024) · "Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini t... DOI: 10.5281/zenodo.24320997

ta'minlashning ustivor yo'nalishlari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

Xulosa.

Sun'iy intellekt - bu kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga biznes jarayonlarni avtomatlashtirish, mijozlar bilan muloqotni yaxshilash, kontent yaratish va ma'lumotlarni tahlil qilishda yordam beradigan kuchli vosita ekanligini ChatGPT misolida ko'rib chiqdik. Biznes operatsiyalarida sun'iy intellektni joriy etish samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va xizmatlar sifatini yaxshilash uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Biroq, Sun'iy intellektga bevosita xavfga asoslangan yondashuv bilan yondashish va uning salohiyatini maksimal darajada oshirish uchun uni oqilona amalga oshirish muhimdir.

**Foydalanilgan adabiyotlar.**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-avgustdagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash bo'yicha maxsus rejimni joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
3. Бобоев А. Ч., Рахматов Ш. А. Эволюция теоретических взглядов о предпринимательской деятельности //Фундаментальные и прикладные исследования в современном мире. – 2016. – №. 13-2. – С. 94-98.
4. Rakhmatov S. A., Nizamov A. B. Principal components of implementation of "university-3.0" transformation in the development of innovative-entrepreneurial activities of modern higher educational institutions //Journal of Physics: Conference Series. – IOP Publishing, 2020. – Т. 1691. – №. 1. – С. 012231.
5. McKinsey & Company. "The State of AI in Business 2021." – исследование по применению ИИ в разных отраслях.
6. Jouini, M., & Feki, A. "Artificial Intelligence and Customer Support: The Role of Chatbots in Customer Service."
7. Gartner (2023). "Gartner Hype Cycle for Artificial Intelligence." – исследование, которое показывает влияние ИИ на бизнес и клиентов.
8. "Artificial intelligence: Changing landscape for SMEs", in The Digital Transformation of SMEs, 2021, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/01a4ae9d-en
9. OpenAI (2020), AI and Efficiency, https://openai.com/blog/ai-and-efficiency/ (accessed on 11 May 2020).
10. https://chatgpt.com

## SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANGAN HOLDA ICHKI AUDITNI TASHKIL ETISH MASALALARI

**Kuzibayev Umid Maxsitaliyevich**
Farg'ona politexnika instituti, mustaqil izlanuvchisi
umidjonquzibayev1987@gmail.com

**Annotatsiya.** Ushbu ilmiy tadqiqotda turli xil raqamli texnologiyalardan foydalangan holda audit sohasini modernizatsiya qilish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Auditni avtomatlashtirish uchun mavjud imkoniyatlar, audit o'tkazish jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish masalalari tadqiq etilgan. Xulosa qilinishicha, sun'iy intellekt



Published: 23.12.2024
**Cite this article:** Kuzibayev Umid Maxsitaliyevich (2024). Sun'iy intellektdan foydalangan holda ichki auditni tashkil etish masalalari. Emro Science and Education, 1(4). https://doi.org/10.5281/zenodo.24320997
*© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.*

texnologiyalarini faol joriy etish va mashinalardan foydalanish bilan sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan “auditor” kasbining sezilarli o‘zgarishiga sabab bo‘ladi.

**Kalit so‘zlar:** raqamli texnologiyalar, raqamlashtirish jarayonlari, hisobotlarni tekshirish, ichki audit, moliyaviy audit, ichki nazorat, komplayens, operatsion audit.

Hozirgi kunda raqamlashtirish inson hayoti va jamiyatning barcha sohalariga o‘z ta’sir ko‘rsatmoqda. Raqamli texnologiyalarni hayotning barcha sohalariga joriy etish natijasida yuzaga kelayotgan doimiy o‘zgarishlar sharoitida korxona va tashkilotlar tomonidan bugungi kunda qaysi muammolar, qanday xavf-xatarlar mavjudligi bilan bog‘liq moliyaviy muammolar haqida aniq tushunchaga ega bo‘lishi zarur. Korxonalar faoliyatiga yangi texnologiyalarning joriy etilishi moliyaviy hisobotlar tizimida sezilarli o‘zgarishlarga sabab bo‘lmoqda. Hozirgi vaqtda raqamlashtirish korxonalarning moliyaviy faoliyati sohasiga ham keng tarqalganligi sababli, ma’lumotlarni qayta ishlash jarayonlarida va auditni amalga oshirishga yondashuvlarda o‘zgarishlar muqarrar. Audit sohasiga raqamli texnologiyalarni joriy etish raqamlashtirish jarayonlarining tabiiy natijasi, huquqiy samarasi hisoblanadi.

Audit-bu taqdim etilgan moliyaviy hisobot hujjatlari asosida yuridik yoki jismoniy shaxsning moliyaviy-xo‘jalik faoliyatining rasmiy tekshirishdir [1].

Moliyaviy hisobotlarni tekshirish buxgalteriya hisobotining qanchalik to‘g‘ri ekanligini, ular korxonadagi ishlarning haqiqiy holatiga mos kelishini aniqlashga imkon beradi va soliqqa tortish sohasidagi potensial muammolarni aniqlash imkonini beradi. Shu ma’noda gap moliyaviy hisobotning ishonchliligini tasdiqlash yoki rad etishga, buxgalteriya hisobotini tuzish sifati va to‘liqligini baholashga, korxona hisobotining muayyan standartlarga muvofiqligini baholashga qaratilgan tashqi audit o‘tkazish haqida gap bormoqda. Tashqi audit korxonaning moliyaviy hisobotlari ishonchliligini kafolatlashga imkon beradi, shuningdek, mavjud va potensial investorlarga tashkilot tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarga ishonch hosil qilishga qaratilgan bo‘ladi

Ichki audit joriy faoliyatni tahlil qilishga qaratilgan, shuningdek, korxona faoliyatini yaxshilash bo‘yicha takliflarni shakllantirish maqsadini ko‘zlaydi. Ichki audit doirasida moliyaviy hisobotlarni tasdiqlash, biznes amaliyoti va kompaniyaning xatarlari bilan bog‘liq masalalar ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, tashqi auditdan farqli o‘laroq, ichki audit uzluksiz jarayon bo‘lib, u buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimi samaradorligini baholashga imkon beradi, operatsion faoliyat va joriy jarayonlarni tahlil qilishga qaratilgan hamda moliyaviy va nomoliyaviy axboroti tahlil qilinadi, firibgarlik faktlarini aniqlash imkonini beradi [2].

Yuqoridagilardan kelib chiqib auditorlar oldida turgan vazifalarga qarab auditning quyidagi turlarini ajratish mumkin:

- moliyaviy audit moliyaviy hisobotning ishonchliligini tasdiqlashga qaratilgan, bu sizga korxonalardagi ichki nazorat va jarayonlarni yaxshilashga imkon beradi;
- komplayens - normativ-huquqiy hujjatlar, turli standartlar va talablarga muvofiqlikni ta’minlash imkonini beradi;
- operatsion audit korxona biznes-jarayonlarining unumdorligi va iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan bo‘lib, u xarajatlarni kamaytirish, amalga oshirish vaqtini qisqartirish, xizmat ko‘rsatish sifatini va mijozlar ehtiyojlarini qoniqishga imkonini beradi [3].

Audit turidan qat’i nazar, u tashkilotning samarali ishlashini ta’minlash uchun mo‘ljallangan.

Auditni o‘tkazish uchun ishlatiladigan vositalar auditni o‘tkazish usullari va texnologiyalari hisoblanadi. Tashkilot faoliyatiga raqamli texnologiyalarni joriy etish

jarayonlarni tezlashtirish, kerakli ma’lumotlarni tezda olish va turli operatsiyalarni standartlashtirish imkonini beradi. Zamonaviy raqamli texnologiyalarning audit jarayoniga qo‘shilishi tashkilotga xizmatlarni yanada samarali taqdim yetish, xavflarni tahlil qilish sifatini yaxshilash, auditorlik guruhi va mijozlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni yaxshilash imkonini beradi, bu yesa audit vaqtini sezilarli darajada qisqartiradi va aniqlangan muammolar to‘g‘risida audit o‘tkazayotgan shaxsni darhol xabardor qiladi.

Auditorlik tekshiruvi o‘tkaziladigan usullar va texnologiyalar auditni o‘tkazish uchun qo‘llaniladigan vositalar hisoblanadi. Korxona faoliyatiga raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonlarni tezlashtirish, kerakli ma’lumotlarni tezda olish, turli operatsiyalarni standartlash imkonini beradi. Audit jarayoniga zamonaviy raqamli texnologiyalarni integratsiyalash korxonaga yanada sifatli xizmat ko‘rsatish, tavakkalchiliklarni tahlil qilish sifatini oshirish, auditorlar jamoasi va mijozlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni yaxshilash imkonini beradi, bu esa audit vaqtini sezilarli darajada qisqartirish, aniqlangan muammolar haqida auditni amalga oshiruvchi shaxsni o‘z vaqtida xabardor qilish imkonini beradi.

Shuni e’tirof etish kerakki, bugungi kunda yangi raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining ko‘plab sohalarini qamrab olgan. Ular auditni amalga oshirish jarayonini ham chetlab o‘tmaydi. Auditorlik faoliyatini amalga oshirishda raqamli texnologiyalarni qo‘llash mehnat sarfini jiddiy ravishda kamaytirish va audit sifatini oshirish imkonini berishi mumkin. Ya.E.Kondrateva haqli ravishda ta’kidlaganidek, bugungi kunda audit sohasida qo‘llash uchun sun’iy intellektdan foydalanishga asoslangan texnologiyalar qiziqish uyg‘otadi. Xususan, turli raqamli tizimlar, texnologiyalar va sun’iy intellekt auditga quyidagi imkoniyatlarni berishi mumkin:

- ma’lumotlarni intellektual tahlil qilishni tezda amalga oshirish;
- o‘zaro aloqani tabiiy bitta tizim tilga almashish;
- qidiruv avtomatlashuvidan unumli foydalanish [4].

Auditorlik tekshiruvlarini o‘tkazishda audit sifatini oshirishga ko‘maklashuvchi samarali texnologiyalar sifatida quyidagilar ishtirok etishi mumkin:

- sun’iy intellekt;
- bulutli texnologiyalar;
- blokcheyn.

Audit sohasida bulutli texnologiyalardan foydalanish moslashuvchanlikni, barcha bo‘limlar va xodimlarning ishini tezda muvofiqlashtirish imkoniyatini beradi. Bulutli texnologiyalar har qanday ma’lumotlarga real vaqtda kirish imkonini beradi. Bu, masalan, firibgarlik sxemalarini o‘z vaqtida aniqlash uchun katta imkoniyatlarga ega. Bulutli xizmatlarda yuqori xavfsizlik standartlarini qo‘llab-quvvatlash auditorlarga har qanday ma’lumotni erkin ko‘rish va so‘rash imkonini beradi.

Audit sohasida blokcheyn texnologiyasidan foydalanish turli kontragentlar o‘rtasida o‘tkaziladigan tranzaksiyalarni hisobga olish uchun ma’lumotlar to‘plamini tashkil etish imkonini beradi. Bunday umumiy ma’lumotlar bazasi har qanday ishtirokchilarga amalga oshirilayotgan tranzaksiyalar haqida real vaqt rejimida ma’lumot olish imkonini beradi. Blokcheynning ishonchliligi reyestrning to‘liq nusxalari barcha ishtirokchilar tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi bilan kafolatlanadi. Ishtirokchilar o‘zgarganda tarmoqning yaxlitligi va ishonchliligi saqlanib qoladi. Blokcheyn texnologiyasi juda ko‘p mehnat talab qiladigan ma’lumotlarni olish bo‘yicha ko‘plab operatsiyalarni tezlashtirishga imkon beradi. Audit sohasida foydalanish uchun blokcheyn texnologiyasining salohiyati avtomatlashtirish, tahlil, shuningdek, mashinali o‘qitishdan foydalanish salohiyatidan iborat bo‘lib, bu, masalan, noodatiy tranzaksiyalarni amalda real vaqt rejimida amalga oshirishda tarmoq ishtirokchilarini xabardor qilishda

ifodalanishi mumkin. Blokcheyn tarmoq texnologiyalaridan foydalanish orqali audit o‘tkazish uchun zarur bo‘lgan hujjatlardan foydalanish audit o‘tkazish vaqtini sezilarli darajada qisqartirish imkonini berishi mumkin. Shunday qilib, blockchain texnologiyasi audit sohasidagi operatsiyalarni blokcheynda tuzatish orqali tekshirishni sezilarli darajada soddalashtirishga qodir. Blokcheyn faqat tranzaksiyalar mavjudligini tahlil qilish muammosini hal qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, audit o‘tkazilgan operatsiyalarning aniq, obyektiv, tekshiriladigan dalillar bilan tasdiqlanishini baholashni nazarda tutadi.

Qisqa vaqt ichida katta hajmdagi ma’lumotlarni qayta ishlash qiyin. Shu bilan birga, sun’iy intellektga asoslangan texnologiyalar auditorlar tomonidan ilgari ko‘rib chiqilgan vazifalarni amalga oshirishga qodir. Sun’iy intellekt katta ma’lumotlarni, bulutli texnologiyalar, shu jumladan boshqa mutaxassislarning tajribalariga asoslangan o‘rganish usullarini birlashtirish imkoniyatlaridan foydalanadi. Sun’iy intellektni qo‘llaydigan texnologiyalar qonuniyatlarni aniqlashi, mantiqiy xulosalar chiqarishi mumkin. Sun’iy intellekt yordamida o‘rganishga asoslangan texnologiyalar, agar anomaliyalar yoki risklik tranzaksiyalarni aniqlash zarur bo‘lsa, juda muhimdir. Sun’iy neyron tarmoqlardan foydalanadigan vositalar asosida bazaviy qonuniyatlarni aniqlash algoritmlarini qo‘llash nomuvofiqliklarni, risk zonalarini yanada samarali aniqlash imkonini beradi, bu esa moliyaviy va nomoliyaviy ma’lumotlarning katta hajmlarida auditorlik tekshiruvini o‘tkazishni sezilarli darajada tezlashtirishga qodir.

Shunday qilib, o‘tkazilgan tadqiqotlar bir qator xulosalar chiqarishga imkon beradi. Hozirgi vaqtda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali jamiyatning barcha sohalarida dinamik o‘zgarishlar yuz bermoqda. Raqamli texnologiyalar va dasturiy mahsulotlar hozirda audit sohasida faol foydalanilmoqda. Dasturiy mahsulotlardan foydalanish audit o‘tkazish vaqtini sezilarli darajada qisqartirish va jarayonni avtomatlashtirish imkonini beradi. Sun’iy intellektdan foydalanish bilan bog‘liq texnologiyalar audit sohasini modernizatsiya qilish uchun keng imkoniyatlarga ega. Ular bizga real vaqt rejimida katta hajmdagi ma’lumotlar bilan ishlashga imkon beradi, asosiy algoritmlardan mumkin bo‘lgan og‘ishlarni aniqlashga imkon beradi, ular yordamida siz firibgar sxemalarni aniqlashingiz, nafaqat ma’lumot to‘plash, ma’lumotlarni tahlil qilish jarayonlarini, balki qidiruv jarayonlarini, tekshiruvlar paytida dalillarning ishonchliligini baholash jarayonlarini avtomatlashtirishimiz mumkin. Audit sohasida sun’iy neyron tarmoqlar va sun’iy intellektdan foydalanishning katta salohiyatiga qaramay, hozirgi vaqtda bunday texnologiyalar inson o‘rnini to‘liq bosa olmaydi. Shu bilan birga, ulardan foydalanish auditorlik tekshiruvlarini o‘tkazish vaqtini jiddiy ravishda qisqartirishi, murakkabroq harakatlarni amalga oshirish uchun inson resurslarini bo‘shatishi mumkin.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:**

1. Auditning xalqaro standartlari: Darslik / B.Q. Hamdamov-T.: «Iqtisod-Moliya», 2020. 268 b.
2. Karimov, E. G. (2024). MOLIYAVIY TAHLILNING AXBOROT BAZASINI TAKOMILLASHTIRISH. Экономика и социум, (6-1 (121)), 326-333.
3. Qudbiyev, N. (2024). PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM IN UZBEKISTAN. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 3(1 Part 3), 131-138.
4. Кондратьева, Я. Э. (2021). Современные технологии в сфере аудита: возможности и риски. Научные записки молодых исследователей, (6), 47-59